

ΛΟΥΚΑ Τ. ΚΑΤΣΕΛΗ

Δίνες και ευθύνες

Βιώματα και ερμηνείες στην εποχή των Μνημονίων

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΥΣΑΚΗ

ΛΟΥΚΑ Τ. ΚΑΤΣΕΛΗ

**ΔΙΝΕΣ
ΚΑΙ
ΕΥΘΥΝΕΣ**

**Βιώματα και ερμηνείες
στην εποχή των Μνημονίων**

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**

Θέση υπογραφής δικαιούχου δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας,
εφόσον η υπογραφή προβλέπεται από τη σύμβαση.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής αδείας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Πολιτική – Οικονομία

Λούκα Τ. Κατσέλη, *Δίνες και ευθύνες: Βιώματα και ερμηνείες στην εποχή των Μνημονίων*

Υπεύθυνος έκδοσης: Άγγελος Κοκολάκης

Διορθώσεις: Ευαγγελία Δάλκου

Σελιδοποίηση: Γιώργος Χατζησπύρος

Φιλμ, μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γεωργία Πατέρα

Concept εξωφύλλου: Κατερίνα Κρις

Copyright© Λούκα Τ. Κατσέλη και Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη), 2020

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Φεβρουάριος 2020

ΚΕΤ Γ916 ΚΕΠ 124/20

ISBN 978-960-16-8741-4

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΒΟΡΕΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	17
1. Η Ελλάδα ανοχύρωτη απέναντι στις ορέξεις των αγορών	25
2004-2008: Το φόρτωμα του καιρού ήταν ήδη έκδηλο	26
Η μωυπική στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης	34
Οι αγορές όμως καιροφυλακτούσαν... ..	36
2009: Το ξέσπασμα της καταιγίδας	38
2. 2009-2010: Στη μέγγενη της κρίσης.....	47
Στο τιμόνι του Υπουργείου Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας.....	47
Διάσταση απόψεων και πολιτική εξισορρόπηση	49
Απουσία ενιαίας γραμμής πλεύσης και διαπραγμάτευσης	51
Συνέντευξη στην Εφημερίδα <i>Το Βήμα</i> (13 Δεκεμβρίου 2009): «Αν δώσεις στις αγορές το ένα χέρι, θα σου ζητήσουν και το άλλο».....	53
Η αλήθεια για το «λεφτά υπάρχουν».....	57
Η πορεία προς το πρώτο μνημόνιο.....	58
Η αγωνία για την κάλυψη των δανειακών αναγκών της χώρας κλιμακώνεται.....	63
Σε αναζήτηση πόρων: το ταξίδι στο Άμπου Ντάμπι	65
Οι ευθύνες της ΕΚΤ	67
Η κορύφωση του ελληνικού δράματος: μπροστά στο φάσμα της χρεοκοπίας	68
Το πρώτο δημοσιονομικό πακέτο μέτρων – Φεβρουάριος 2010..	68
Αδράνεια μπροστά στις κερδοσκοπικές επιθέσεις	70

Το πακέτο Άκερμαν	71
Η αντίστροφη μέτρηση: η δημιουργία και ενεργοποίηση του Μηχανισμού Χρηματοοικονομικής Στήριξης	73
Το δεύτερο πακέτο μέτρων	74
3. Στην εποχή των μνημονίων.....	78
Αγώνας δρόμου για τη χορήγηση της πρώτης δόσης	81
Οι αδυναμίες στον σχεδιασμό και τη διαπραγμάτευση του πρώτου μνημονίου	84
Η άρνηση αναδιάρθρωσης του χρέους.....	86
Υποτίμηση των επιφυλάξεων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και του ρόλου των τραπεζών	88
Το θεσμικό παράδοξο της Τρόικας και το έλλειμμα ιδιοκτησίας του προγράμματος.....	90
Η άγνωστη δανειακή σύμβαση	92
Το αδιέξοδο της ακραίας δημοσιονομικής προσαρμογής	93
4. ΥΠΟΙΑΝ 2009-2010: Δημιουργικές ρήξεις.....	98
Αρχές, επιλογές και εμπλοκές στην άσκηση δημόσιας πολιτικής	100
Ρήξεις και έργο	102
Ρύθμιση οφειλών μικρομεσαίων επιχειρήσεων (Νόμος 3816/2010)	104
Ρύθμιση των οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων (Νόμος 3869/2010)	108
Τροποποιήσεις του νόμου	111
Τιμολόγηση φαρμάκων και το σκάνδαλο Novartis	115
Απεργίες για την Cosco	120
Η μάχη για την εποπτεία του Λιμενικού Σώματος	121
Η άρση του καμποτάζ (Νόμος 3872/2010).....	123
Υποστήριξη επενδύσεων	127
Ειδικά Αναπτυξιακά Προγράμματα: μια καινοτόμος πρωτοβουλία	130
Το στοίχημα της χρηματοδότησης	133

Απλοποίηση διαδικασιών σύστασης προσωπικών και κεφαλαιουχικών εταιρειών (Νόμος 3853/2010)	136
Ανασχηματισμός και η Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης	140
5. 2010-2012: Οι εργασιακές σχέσεις στο επίκεντρο της πολιτικής αντιπαράθεσης	142
Η αρχή της πολιτικής αντιπαράθεσης	145
Ειδικές Επιχειρησιακές Συλλογικές Συμβάσεις: ένα νέο εργαλείο προάσπισης των συλλογικών διαπραγματεύσεων .	148
Κυβερνητική κρίση και απομάκρυνσή μου από το υπουργείο	154
Πρωτοβουλίες για την προάσπιση των κοινωνικών δικαιωμάτων	159
Πολιτικές και μέτρα στήριξης της εργασίας	164
Πολιτικές και μέτρα για τη στήριξη των πιο ευάλωτων	167
Κοινωνική οικονομία και κοινωνική επιχειρηματικότητα	171
Διασφάλιση αποτελεσματικής διαχείρισης πόρων των φορέων κοινωνικής ασφάλισης.....	178
Η οικονομική δημοκρατία στο απόσπασμα	184
6. Η κορύφωση της πολιτικής κρίσης: η ώρα της προσωπικής και συλλογικής ευθύνης	188
Η ώρα της προσωπικής ευθύνης	189
Το παρασκήνιο της αποπομπής μου	194
Οι κρίσιμες αποφάσεις της 26ης Οκτωβρίου 2011	196
Το PSI και οι επιπτώσεις του	196
Ψήφος εμπιστοσύνης και κυβέρνηση συνεργασίας	198
Η κατάρρευση του ΠΑΣΟΚ ως αποτέλεσμα διάρρηξης της εμπιστοσύνης	204
Επανένταξη στην Κοινοβουλευτική Ομάδα του ΠΑΣΟΚ	210
7. Στη δίνη της πολιτικής αρένας: κυβερνήσεις συνεργασίας και η δημιουργία της Κοινωνικής Συμφωνίας.....	212
Νέοι κίνδυνοι και χαμένες ευκαιρίες	218
Δεύτερο μνημόνιο και δεύτερη διαγραφή	223

Κοινωνικοί μετασχηματισμοί και πολιτικές ανακατατάξεις	225
Η δημιουργία της Κοινωνικής Συμφωνίας	226
Η στήριξη στον ΣΥΡΙΖΑ και το αίτημα για μια Προοδευτική Συμμαχία	232
Σχηματισμός κυβέρνησης συνεργασίας ΝΔ-ΠΑΣΟΚ-ΔΗΜΑΡ	235
Σε αναζήτηση ενός Εθνικού Προγράμματος Ανασυγκρότησης	236
Εθνικό Σχέδιο Ανασυγκρότησης: εργαλείο διαπραγμάτευσης και επαναφοράς της Πολιτικής	238
Η συνέχιση του φαύλου κύκλου	240

8. Μεταξύ ρήξης και συναίνεσης: στα όρια του

πολιτικά εφικτού	243
Στο τιμόνι της Εθνικής Τράπεζας και της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών	245
Τα όρια της πολιτικής διαπραγμάτευσης	248
Αδιέξοδες διαπραγματεύσεις	251
Οι καταστροφικές συνέπειες ενός Grexit	252
Η κορύφωση της κρίσης	254
Δημοψήφισμα: μια ευφυής τακτική κίνηση	257
Το τρίτο μνημόνιο: ένας διαχειρίσιμος συμβιβασμός	258
Το οικονομικό κόστος της διαπραγματευτικής τακτικής του πρώτου εξαμήνου 2015	261
Οι πολιτικές επιπτώσεις του συμβιβασμού	261
Η εμπειρία της ανακεφαλαιοποίησης	263
Αποκλίνουσες επιδιώξεις και έλλειμμα συντονισμού: η επικίνδυνη αδράνεια στη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων	264
Η πρόκληση για μια βιώσιμη αναπτυξιακή τραπεζική	271
Act4Greece : Η πρώτη ελληνική πλατφόρμα crowdfunding	273
Εθνική Αλυσίδα Αξίας – Ναυτιλία	275
Αποτελεσματική Εταιρική Διακυβέρνηση: το μεγάλο ζητούμενο	278
Η ανάγκη υπέρβασης της κρίσης εμπιστοσύνης προς το τραπεζικό σύστημα	280

Ο προβληματικός Νόμος 4346/15	281
Η παραίτησή μου και η εκλογή νέου προέδρου στην Εθνική Τράπεζα	284
9. Έξοδος από τα μνημόνια: επιστροφή ή ανατροπή της «κανονικότητας»;	286
Η σημασία της Συμφωνίας των Πρεσπών	289
Η «έξοδος» από τα μνημόνια	291
Η πορεία προς τις ευρωεκλογές και τις εθνικές εκλογές	293
Προτεραιότητες και όρια της κυβερνητικής δράσης	295
Σε αναζήτηση του «νέου» στην πολιτική	301
Σε αναζήτηση μιας σύγχρονης προοδευτικής πολιτικής	304
10. «Οι Ιθάκες τι σημαίνουν» (Κ. Π. Καβάφης).....	309
Κυριαρχία του χρηματοπιστωτικού κεφαλαίου στη διεθνή οικονομία	310
Η πολιτική και θεσμική ανεπάρκεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ΟΝΕ	314
Ελληνική κρίση: τι την προκάλεσε και πώς θα μπορούσε αυτή να αποφευχθεί;	320
Μνημόνια: βαθμοί ελευθερίας στην άσκηση πολιτικής και λόγοι αποτυχίας	328
Ανάγκη για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό αξιακό πρόταγμα: τα πορίσματα της Έκθεσης για <i>Ευημερία και Ισότητα</i> <i>σε μια Βιώσιμη Ευρώπη</i>	334
Ατζέντα 2030: πυξίδα για μια βιώσιμη Ελλάδα	341
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ.....	349

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η απόφαση που είχα λάβει, προτού φθάσω στην Κεφαλλονιά, στις αρχές του 2019, έτοιμη να ξεκινήσω το δύσκολο έργο της συγγραφής του βιβλίου που κρατάτε στα χέρια σας, ήταν να μοιραστώ με ένα ευρύτερο, διεθνές κοινό τις προσωπικές μου εμπειρίες και τα συμπεράσματα από την ελληνική κρίση της περιόδου 2010-2019. Γι' αυτό είχα σκεφθεί να χρησιμοποιήσω την αγγλική γλώσσα. Εξακολουθώ να πιστεύω ότι αυτό πρέπει να γίνει, σε δεύτερη φάση, γιατί η ελληνική κρίση δεν είναι μόνο ελληνική. Είναι ευρωπαϊκή και παγκόσμια. Αφορά αναπτυγμένες χώρες, αναδυόμενες οικονομίες, ακόμα και λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, όπως το Μπανγκλαντές, όπως φάνηκε από τη ζωνρή συζήτηση που είχα με συναδέλφους, δημοσιογράφους και διαμορφωτές πολιτικής στην Ντάκα στις 18 Νοεμβρίου 2014.

Μερικά από τα ερωτήματα που ζητούσαν απάντηση ήταν:

- Πώς και γιατί μια αναπτυγμένη χώρα όπως η Ελλάδα αποκλείστηκε από τις διεθνείς αγορές μέσα σε λίγους μήνες και αναγκά-

στηκε να υπογράψει τρία μνημόνια και αντίστοιχα Προγράμματα Χρηματοοικονομικής Στήριξης με τα ευρωπαϊκά όργανα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο;

- Αποτέλεσε η εφαρμογή προγραμμάτων εξαντλητικής λιτότητας τη μόνη δυνατή επιλογή προκειμένου οι πιστωτές να συναινέσουν στη χορήγηση των απαραίτητων κεφαλαίων;
- Υπήρχαν οι οικονομικές και κυρίως οι πολιτικές προϋποθέσεις για την επιλογή εναλλακτικών πολιτικών και γιατί δεν υιοθετήθηκαν;
- Ποια ήταν η σχέση και η διασύνδεση εγχώριων ομάδων συμφερόντων με την Τρόικα με σκοπό την άσκηση επιρροής στους διαμορφωτές της ευρωπαϊκής πολιτικής;
- Πώς και γιατί μεταλλάχθηκαν η οικονομική δυσπραγία και η αβεβαιότητα που προκλήθηκαν από την εφαρμογή των μνημονιακών αλλά και των διαρθρωτικών μέτρων που επιβλήθηκαν σε πολιτική κρίση και ανατροπή τον Ιανουάριο του 2015, αλλά και σε τραπεζική κρίση λίγους μήνες αργότερα;
- Ποια είναι τα χρήσιμα συμπεράσματα που μπορεί ένας νηφάλιος αναλυτής να εξαγάγει από την προβληματική διαχείριση της ελληνικής κρίσης, τα οποία βοηθούν στην κατανόηση των κοινωνικών και πολιτικών κλυδωνισμών που βιώνει η Ευρώπη σήμερα, ώστε να αποτελέσουν οδηγό για μια δημοκρατική, βιώσιμη και δίκαιη Ευρώπη του μέλλοντος;

Οι βασανιστικές αυτές ερωτήσεις που χρήζουν απάντησης ενδιαφέρουν πολλούς, ανεξαρτήτως χώρας προέλευσης ή διαμονής. Αυτός ήταν και ο βασικός λόγος που με είχε οδηγήσει στην αρχική απόφαση της συγγραφής του βιβλίου στα αγγλικά. Ο δεύτερος λόγος ήταν ότι πίστευα ότι η χρήση της αγγλικής θα με βοηθούσε να παραμείνω πιο αποστασιοποιημένη από την ελληνική συγκυρία και τις πολιτικές εξελίξεις και επομένως λίγο περισσότερο αντικειμενική στη θεώρηση και την κρίση μου.

Η απόφαση αυτή ανατράπηκε γρήγορα, καθώς, χωρίς να το καταλάβω, ταραχθήκα από δύο παράλληλες εξελίξεις: τη συζήτηση και τις διαβουλεύσεις για την αλλαγή, αν όχι ανατροπή, του Νόμου 3869/2010, δηλαδή του νόμου που έχει γίνει ευρύτερα γνωστός ως Νόμος Κατσέλη, και την τροπή που έχει πάρει το σκάνδαλο Novartis.

Χειρίστηκα και τα δύο αυτά θέματα, τόσο αυτό της ιδιωτικής υπερχρέωσης όσο και αυτό της τιμολόγησης φαρμάκων, ως υπουργός Οικονομίας, Ανταγωνιστικότητας και Ναυτιλίας από τον Οκτώβριο του 2009 έως τις 7 Σεπτεμβρίου 2010, οπότε, στον τότε ανασχηματισμό, μετακινήθηκα στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Την πρώτη μάχη την κέρδισα, τουλάχιστον προσωρινά.

Ο Νόμος 3869/2010, που εισήγαγε πρώτη φορά στην Ελλάδα τη δυνατότητα πτώχευσης ενός ιδιώτη, αποτέλεσε τουλάχιστον για εννιά χρόνια καταφύγιο οφειλετών που βρίσκονταν σε μόνιμη αδυναμία πληρωμής χρεών προς τις τράπεζες. Παράλληλα, μέσω της παροχής δυνατότητας προστασίας της κύριας κατοικίας, ο νόμος κατοχύρωσε το κοινωνικό δικαίωμα στη στέγη. Με την έξοδό μας από το τρίτο μνημόνιο το καλοκαίρι του 2018 το πλαίσιο προστασίας της κύριας κατοικίας άλλαξε με τον Νόμο 4605/2019. Μέσω μιας ηλεκτρονικής πλατφόρμας και για περιορισμένο χρονικό διάστημα οι οφειλέτες που πληρούν αυστηρά κριτήρια επιλεξιμότητας μπορούν να ρυθμίσουν χρέη με εμπράγματα εξασφαλίσεις και να προστατεύσουν την κύρια κατοικία τους. Η τελική όμως πρόταση για τους όρους ρύθμισης εναπόκειται στις τράπεζες και όχι στα ανεξάρτητα δικαστήρια. Παρότι παρέχεται στον οφειλέτη η δυνατότητα να ζητήσει δικαστική προστασία αν δεν επιτευχθεί συμφωνία ρύθμισης, αυτό γίνεται με κόστος, ενώ η πιθανή επιβολή προστίμου, αν χάσει την υπόθεση, λειτουργεί αποτρεπτικά. Ο Νόμος Κατσέλη δεν καταργήθηκε αλλά ξεδοντιάστηκε και αναμένεται να τροποποιηθεί εκ νέου εντός του 2020.

Τη δεύτερη μάχη την έχασα από την αρχή.

Σήμερα, με την αποκάλυψη του σκανδάλου Novartis, καταλαβαίνω το γιατί. Η μεθοδολογία και ο μηχανισμός συλλογής, επεξεργασίας και προσδιορισμού των τριών χαμηλότερων τιμών κάθε φαρμάκου στην Ευρώπη, δηλαδή το Παρατηρητήριο Τιμών Φαρμάκων, που δημιουργήθηκε στο ΥΠΟΙΑΝ επί των ημερών μου, δεν τέθηκαν ποτέ σε εφαρμογή από το Ελληνικό Δημόσιο, αφότου η αρμοδιότητα πέρασε τον Σεπτέμβριο του 2010 από το Υπουργείο Οικονομίας στο Υπουργείο Υγείας. Κι αυτό παρά το γεγονός ότι, με τη χρήση του Παρατηρητηρίου, οι τιμές των φαρμάκων μειώθηκαν μεσοσταθμικά και με απολύτως αντικειμενικό τρόπο κατά 20%, με απόφαση της Επιτροπής Φαρμάκου την 1η Σεπτεμβρίου 2010. Το Προεδρικό Διάταγμα που είχε ετοιμαστεί και παραδοθεί προς υπογραφή για να κλειδώσει η διαδικασία τιμολόγησης φαρμάκων με τη χρήση διαφανών κανόνων και μεθοδολογίας δεν προωθήθηκε ποτέ προς υπογραφή.

Η ανάδειξη αυτών των δύο θεμάτων στην πρώτη γραμμή της πολιτικής επικαιρότητας και η συναισθηματική φόρτιση που μου προκαλούν με οδήγησαν στην απόφαση να γράψω το βιβλίο αυτό στη μητρική μου γλώσσα. Τελικά η γλώσσα είναι προέκταση του εαυτού μας, του ψυχικού μας κόσμου και των συναισθημάτων μας. Ελπίζω ότι αυτή η απόφαση θα κάνει το βιβλίο πιο άμεσο, πιο ειλικρινές, πιο ανεπιτήδευτο και πιο προσβάσιμο στα εκατομμύρια των συμπολιτών μου η ζωή των οποίων ανατράπηκε από τα επώδυνα μέτρα που ελήφθησαν τα περασμένα χρόνια.

Τα ερωτήματα που έθεσα στην αρχή της εισαγωγής αποτελούν ερεθίσματα για τη συγγραφή κάθε κεφαλαίου που ακολουθεί και προσδιορίζουν τη δομή του όλου πονήματος. Η απάντηση που δίνω στο καθένα έχει αναπόφευκτα επηρεαστεί από τα προσωπικά μου βιώματα την περίοδο της κρίσης, τα οποία και παρουσιάζονται στις περιπτώσεις που αυτά ενημερώνουν και φωτίζουν τα γεγονότα.

Η ανάλυση που τεκμηριώνει άμεσα ή έμμεσα τις απαντήσεις που δίνω βασίζεται τόσο στην πολύχρονη ακαδημαϊκή και επαγγελματική μου ενασχόληση με την πολιτική οικονομία, τη λειτουργία των θεσμών και ειδικότερα την άσκηση δημόσιας και αναπτυξιακής πολιτικής σε εθνικό και διεθνές επίπεδο όσο και στο αξιακό υπόβαθρο που με έχει διαμορφώσει ως άνθρωπο και ως πολίτη.

Αξίες, γνώση και εμπειρίες διαμορφώνουν την προσωπική ματιά του καθενός μας όσον αφορά τα γεγονότα και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε την ιστορία, ενεργούμε και προδιαγράφουμε το μέλλον. Γι' αυτό και η «αλήθεια» δεν είναι ποτέ μονοδιάστατη.

Γνωρίζω ότι πολλοί θα διαφωνήσουν με τις θέσεις που διατυπώνω. Από κάποιους η κριτική που ασκώ σε πρόσωπα, γεγονότα και επιλογές θα θεωρηθεί πολύ ήπια. Άλλοι θα τη θεωρήσουν άδικη. Η διάσταση απόψεων ήδη γίνεται και θα γίνει πιο έντονη καθώς απομακρυνόμαστε από τη μνημονιακή εποχή. Εν μέσω μιας κρίσης που επιδείνωσε δραματικά τις συνθήκες διαβίωσης κάθε ελληνικής οικογένειας, έσπειρε την αβεβαιότητα και ανέτρεψε προσδοκίες, ο αγώνας επιβίωσης επισκίασε τα πάντα. Με την έξοδο από τα μνημόνια και την είσοδό μας στην εποχή της «ενισχυμένης εποπτείας», όταν οι πολιτικές επιλογές γίνονται πιο ευδιάκριτες και δημιουργούν κερδισμένους και χαμένους, ο καθένας από μας τοποθετείται απέναντι στα γεγονότα και προσπαθεί να εξαγάγει τα συμπεράσματά του στη βάση ατομικών βιωμάτων, πεποιθήσεων και προσδοκιών, συχνά με θυμό και με διάχυτο το αίσθημα της αδικίας.

Πιστεύω ειλικρινά ότι η πορεία μας τα επόμενα χρόνια θα εξαρτηθεί από τη συλλογική ικανότητά μας να υπερβούμε παρωχημένες και ανούσιες διαχωριστικές γραμμές και αντεγκλήσεις, να εξαγάγουμε χρήσιμα συμπεράσματα σχετικά με τους λόγους που μας οδήγησαν στην κρίση και τις αδυναμίες στη διαχείρισή της και να χαράξουμε μια αξιόπιστη εθνική στρατηγική που θα ανταποκρίνεται στις

προκλήσεις των καιρών, με πλήρη σεβασμό στις ουσιαστικές ιδεολογικές και πολιτικές επιλογές που αποτελούν και τη βάση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος. Αν δε θέλουμε να αντιμετωπίσουμε μια νέα κρίση στο μέλλον, θα πρέπει να αλλάξουμε τον τρόπο με τον οποίο σχεδιάζουμε το μέλλον, οργανωνόμαστε ως κοινωνία για να υλοποιήσουμε αυτά που έχουμε αποφασίσει και αξιολογούμε το αποτέλεσμα, ώστε να μπορούμε να προβούμε εγκαίρως σε διορθωτικές κινήσεις.

Με το βιβλίο αυτό ελπίζω να μοιραστώ με τον αναγνώστη τη δική μου οπτική ματιά, φωτίζοντας πτυχές που δεν είχαν ίσως υποπέσει στην αντίληψή του, αλλά και εκφέροντας απόψεις και προτάσεις που, είτε συμφωνεί είτε όχι με αυτές, θα διευρύνουν τη γνωστική του αντίληψη και θα συμβάλουν στον δημόσιο διάλογο.

Θέλω να ευχαριστήσω όλους όσους με στήριξαν στην τεκμηρίωση, στη συγγραφή, στις διορθώσεις και στην επιμέλεια του βιβλίου. Η συμβολή όλων ήταν πολύτιμη. Ευχαριστώ ιδιαίτερα τους συναδέλφους και στενούς φίλους Μαριλίζα Ξενογιαννακοπούλου, Γεράσιμο Σαπουντζόγλου, Ντίνα Λάζαρη, Γιάννη Μαντζουράνη, Χρήστο Γκόρτσο για τα εποικοδομητικά τους σχόλια και τους Νίκο Λεούση, Νίκο Κοψιδά και Άννα Σβύνου για τις δημιουργικές προτάσεις τους. Ο πρώην υφυπουργός και νυν περιφερειάρχης Κρήτης Σταύρος Αρναουτάκης και οι στενοί μου συνεργάτες Λουκάς Σπανός, Δημήτρης Σπυράκος, Γιώργος Κολουβάς, Παρασκευή Μπουφούνου, Αγγελική Βασιλείου και Νάνσυ Θεοφιλάκου εμπλούτισαν το κείμενο με πρόσθετα στοιχεία και πληροφορίες που μου είχαν διαφύγει, ενώ η Έφη Καραφωτιά, ακούραστη στυλοβάτρια του γραφείου μου, επιμελήθηκε με προσοχή τις διορθώσεις.

Οφείλω επίσης πολλά στους φοιτητές μου στο Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών και στις πολύωρες συζητήσεις που είχα μαζί τους, από το 2012 και μετά, για τα αίτια της κρίσης, τις πολιτικές που εφαρμόστηκαν, τις εμπειρίες μου και τα διδάγματα που

μπορούν να εξαχθούν για την οικονομική πολιτική, τις αναπτυξιακές προοπτικές, το μέλλον της χώρας μας.

Το βιβλίο αυτό δε θα είχε γραφεί αν δεν είχα τη στήριξη της οικογένειάς μου και στενών, αγαπημένων φίλων που με παρότρυναν συνεχώς προς αυτό το εγχείρημα. Τους χρωστώ ευγνωμοσύνη για τη συμπαράσταση και την αγάπη τους.

Αφιερώνω αυτή την κατάθεση βιωμάτων, ερμηνειών και ψυχής στα παιδιά μου, Δημήτρη και Αμαλία, που έχουν βιώσει από κοντά, ενίοτε τραυματικά, τα σκαμπανεβάσματα της πολιτικής και επαγγελματικής μου διαδρομής αλλά και τις χαρές που η ενασχόληση με τα κοινά μπορεί να προσφέρει.

Θερμές ευχαριστίες, τέλος, οφείλονται στους εκδότες Στέφανο Πατάκη και Έλενα Πατάκη και στους άξιους συνεργάτες τους Γιώργο Πάτμιο και Ανδρέα Γεωργίου, καθώς και στον υπεύθυνο έκδοσης Άγγελο Κοκολάκη και στην επιμελήτρια Ευαγγελία Δάλκου, που στήριξαν την όλη διαδικασία της επιμέλειας, της έκδοσης και της παρουσίασης του βιβλίου με υποδειγματικό τρόπο.

Σπαρτιά, Κεφαλλονιά,
6 Ιανουαρίου 2019,
ημέρα Θεοφανίων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η Ελλάδα ανοχύρωτη απέναντι στις ορέξεις των αγορών

Το ξέσπασμα της ελληνικής χρηματοπιστωτικής κρίσης¹ τοποθετείται στις αρχές Δεκεμβρίου του 2009, λίγο μετά την κατάθεση του προϋπολογισμού από τη νεοεκλεγείσα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ,² όταν οι διεθνείς οίκοι πιστοληπτικής αξιολόγησης Standard & Poor's, Fitch Ratings και Moody's Investors Service υποβάθμισαν, ο ένας μετά τον άλλο, την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας. Σε μικρό χρονικό διάστημα άρχισε να αυξάνεται η τιμή των ομολόγων του ελληνικού δημοσίου δεκαετούς διάρκειας και ακολούθησαν τα ομόλογα διετούς διάρκειας. Το κόστος εξωτερικού δανεισμού της χώρας άρχισε να αυξάνεται, εκτοξεύοντας σταδιακά στα ύψη τη διαφορά αποδό-

-
1. Με τον όρο «χρηματοπιστωτική κρίση» εννοούμε τη ραγδαία αύξηση του κόστους χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές, που οδήγησε σε αποκλεισμό της χώρας από τις αγορές και στην υπογραφή της πρώτης δανειακής σύμβασης και του πρώτου Προγράμματος Χρηματοοικονομικής Στήριξης από ευρωπαϊκούς οργανισμούς και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.
 2. Ο Προϋπολογισμός του 2010 κατατέθηκε στις 20 Νοεμβρίου 2009. Προέβλεπε μείωση του ελλείμματος στο 9,1% του ΑΕΠ.

σεων μεταξύ ελληνικών και γερμανικών ομολόγων. Το κόστος αυτό έγινε απαγορευτικό το πρώτο τρίμηνο του 2010, με αποτέλεσμα τον αποκλεισμό της χώρας από τις διεθνείς κεφαλαιαγορές.

Η καταιγίδα είχε ξεσπάσει. Δεν ήταν τίποτα άλλο από την εκδήλωση μιας καλά ενορχηστρωμένης κερδοσκοπικής επίθεσης από τις αγορές ενάντια στα ελληνικά ομόλογα και στο ευρώ. Η επίθεση αυτή προετοιμαζόταν τουλάχιστον δύο χρόνια νωρίτερα. Παρά τις προειδοποιήσεις, η ελληνική κυβέρνηση, η Τράπεζα της Ελλάδος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αλλά και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) είχαν υποτιμήσει τον κίνδυνο, τουλάχιστον μέχρι το 2009. Από την άλλη μεριά, διεθνείς επενδυτές, διαχειριστές κεφαλαίων και τράπεζες είχαν εγκαίρως πάρει θέση στην αγορά ελληνικών ομολόγων με εξασφαλίσεις, όπως θα δούμε, έναντι πιθανής χρεοκοπίας της χώρας. Αμφισβητούσαν την ικανότητα της Ελλάδας να εξυπηρετήσει το συσσωρευμένο εξωτερικό της χρέος, που τροφοδοτούνταν κάθε χρόνο από τα διευρυνόμενα δημόσια ελλείμματα και τη μείωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας.

2004-2008: Το φόρτωμα του καιρού ήταν ήδη έκδηλο

Ο δημοσιονομικός εκτροχιασμός, η συσσώρευση χρέους, αλλά και η κρίση εμπιστοσύνης ως προς την αξιοπιστία των ελληνικών ομολόγων αλλά και των ελληνικών κυβερνήσεων είχαν ξεκινήσει ήδη από το 2004.

Αμέσως μετά τις εκλογές της 7ης Μαρτίου 2004 ο νέος υπουργός Οικονομικών, Γιώργος Αλογοσκούφης, προέβη σε δημοσιονομική απογραφή του έτους 2003.

Το αποτέλεσμα της απογραφής δρομολόγησε πολλαπλές μακροπρόθεσμες αρνητικές εξελίξεις. Από την απογραφή προέκυψε ότι το έλλειμμα του 2003 ήταν στο 5,6% του ΑΕΠ και όχι στο 1,7%, ό-

πως είχε ανακοινώσει η προηγούμενη κυβέρνηση (ΠΑΣΟΚ) και όπως είχε πιστοποιηθεί από τη Eurostat, τα στοιχεία της οποίας έπρεπε, κατά συνέπεια, με τη σειρά τους, να αναθεωρηθούν.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προχώρησε σε μονομερή αναθεώρηση των ελληνικών στατιστικών στοιχείων μέχρι το 1999, κρίσιμο έτος, καθώς με βάση τα στοιχεία εκείνης της χρονιάς είχε κριθεί η ένταξη της Ελλάδας στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Μετά την απογραφή του 2004 διαπιστώθηκε ότι το έλλειμμα του 1999 ήταν τελικά στο 3,07% του ΑΕΠ, δηλαδή οριακά υψηλότερο από το όριο του 3%, που αποτελούσε ένα από τα κριτήρια που θα έπρεπε να πληροί μια χώρα για να ενταχθεί στο ευρώ.

Η διενέργεια της απογραφής ήταν πρωτοφανής για τα κοινοτικά δεδομένα. Μόνο στην Πορτογαλία είχε υπάρξει προηγούμενο, αλλά σε περιορισμένη χρονικά έκταση. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη δεκαετία του '90 όλες οι χώρες είχαν εφαρμόσει τους στατιστικούς κανόνες με ελαστικότητα, ώστε να επιτύχουν ευκολότερα τους στόχους της ονομαστικής σύγκλισης για την ένταξή τους στο ευρώ. Η Γερμανία δεν είχε συμπεριλάβει στον υπολογισμό του ελλείμματός της ούτε όλα τα χρέη που είχαν δημιουργηθεί μετά την ενοποίηση της Δυτικής με την Ανατολική Γερμανία ούτε τη «μαύρη τρύπα» των ασφαλιστικών οργανισμών. Η Γαλλία, με τη σειρά της, δεν είχε συμπεριλάβει στο έλλειμμα της τα συνταξιοδοτικά προνόμια των υπαλλήλων δημόσιων οργανισμών. Η Ιταλία, που είχε πολύ υψηλό δημόσιο χρέος, είχε προχωρήσει σε μεγάλες συμφωνίες ανταλλαγής χρέους με τράπεζες, ενώ το Βέλγιο, προκειμένου να αντιμετωπίσει το πολύ υψηλό έλλειμμα τη χρονιά που κρινόταν η ένταξή του στο ευρώ, προέβη σε πώληση μέρους των αποθεμάτων χρυσού της Κεντρικής Τράπεζας, παρουσιάζοντας ένα έκτακτο έσοδο που μείωσε λογιστικά το εμφανιζόμενο έλλειμμα.

Η αξιοπιστία της χώρας δέχθηκε βαρύτατο πλήγμα από τη διαδικασία απογραφής, ενώ η αναθεώρηση εξέθεσε και τη Eurostat, η

οποία είχε αποδεχθεί και εγκρίνει τα ελληνικά στατιστικά στοιχεία. Η Ελλάδα εισέπραξε αρνητικά σχόλια από τον διεθνή Τύπο. Ακούστηκαν για πρώτη φορά ακραίες φωνές που υποστήριζαν ότι θα έπρεπε η χώρα να αποπεμφθεί από το ευρώ. Ευρωπαίοι αξιωματούχοι σημείωναν ότι, με βάση τα στοιχεία αυτά, η Ελλάδα δε θα έπρεπε να είναι μέλος της Ευρωζώνης.³

Τελικά, στις 7 Μαΐου 2004, η Eurostat, με ανακοίνωσή της, γνωστοποίησε ότι το έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης για το 2003 ανέρχόταν στο 3,2% του ΑΕΠ, αντί 1,7%, που είχε δηλωθεί από την προηγούμενη κυβέρνηση στις αρχές Μαρτίου. Στις 19 Μαΐου 2004, με τη δημοσιοποίηση της Έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και βάσει του άρθρου 104(3) της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αποφασίστηκε η υπαγωγή της χώρας στη «διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος».

Η ζημιά είχε ήδη γίνει. Η έκθεση έκανε αναφορά σε μεγάλες δημοσιονομικές ανισορροπίες, σε μη ικανοποιητική ποιότητα των στατιστικών στοιχείων και εκτιμούσε ότι το έλλειμμα θα παρέμενε άνω του 3% και το 2004.⁴

3. Η αύξηση των ελλειμμάτων ως αποτέλεσμα της απογραφής του 2004 έγινε κυρίως γιατί η κυβέρνηση Καραμανλή προχώρησε στην αλλαγή της μεθοδολογίας καταγραφής των εξοπλιστικών δαπανών. Εκείνη την εποχή η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έδινε τη δυνατότητα στις κυβερνήσεις των χωρών-μελών να καταγράφουν τις εξοπλιστικές δαπάνες είτε μετά την παραγγελία του υλικού είτε μετά την παραλαβή του. Η προηγούμενη κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ ακολουθούσε τη δεύτερη μέθοδο. Μετά τις εκλογές του 2004 η νέα κυβέρνηση της ΝΔ επέβαλε την πρώτη μέθοδο, αλλάζοντας έτσι την αποτύπωση των δημοσιονομικών μεγεθών. Επίσης, ορισμένες τροποποιήσεις προέκυψαν και από την αναθεώρηση των πλεονασμάτων των ασφαλιστικών ταμείων και του χρόνου καταχώρισης εσόδων, κυρίως λόγω μεταβολής των μεθοδολογικών πρακτικών.

4. Η υπέρβαση του 3% αποδιδόταν σε υποεκτίμηση των αμυντικών δαπανών και σε μη αξιόπιστα στοιχεία για τα πλεονάσματα των ασφαλιστικών φορέων. Τελικά, ενώ η χώρα μπήκε στην περιπέτεια της απογραφής, η

Στις 5 Ιουλίου 2004 το Συμβούλιο Υπουργών Οικονομικών (ECOFIN) της ΕΕ υιοθέτησε την πρόταση της Κομισιόν για ύπαρξη υπερβολικού ελλείμματος και προχώρησε σε σύσταση προς την Ελλάδα βάσει των άρθρων 104(6) και 104(7) της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, προτείνοντας λήψη μέτρων εντός τετραμήνου.

Στις 18 Ιανουαρίου 2005 το ECOFIN εξέτασε τα μέτρα που ελήφθησαν από την Ελλάδα. Έκρινε ότι η Ελλάδα δε συμμορφώθηκε με τις συστάσεις του άρθρου 104(7) που της απευθύνθηκαν στις 5 Ιουλίου 2004. Στις 17 Φεβρουαρίου 2005 το Συμβούλιο υιοθέτησε απόφαση βάσει του άρθρου 104(9) της Συνθήκης και έκανε διετή (2005-2006) την προθεσμία για μείωση του ελλείμματος. Η πορεία απαιτούσε πιστή εκτέλεση του Προϋπολογισμού του 2005 και λήψη μέτρων προσαρμογής μόνιμου χαρακτήρα το 2006 της τάξης του 0,6% του ΑΕΠ.

Στις 26 Σεπτεμβρίου 2005 η Eurostat, στην έκθεσή της για τη δημοσιονομική κατάσταση των κρατών-μελών, ανακοίνωσε ότι το έλλειμμα της Ελλάδας ανήλθε τελικά στο 5,7% του ΑΕΠ το 2003 και στο 6,6% το 2004. Στις 22 Φεβρουαρίου 2006 η Επιτροπή, μετά από αξιολόγηση του επικαιροποιημένου Προγράμματος Σταθερότητας και Ανάπτυξης 2005-2008, αναγνώρισε τη δημοσιονομική προσαρμογή που είχε στο μεταξύ συντελεστεί το 2005 και πρότεινε πιστή τήρηση του Προϋπολογισμού του 2006.

Η κυβέρνηση της ΝΔ το φθινόπωρο του 2006 πραγματοποίησε ακόμα μία αλλαγή, που έπληξε περαιτέρω την αξιοπιστία της χώρας. Η ΕΣΥΕ (νυν Ελληνική Στατιστική Αρχή) προχώρησε στην αναθεώρηση του ΑΕΠ, ανακοινώνοντας μια μεγάλη αύξηση κατά 25,6%,

Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2006 επέβαλε τη μέθοδο που είχε εφαρμόσει η ελληνική κυβέρνηση πριν από το 2004, και η κυβέρνηση της ΝΔ αναγκάστηκε να συμμορφωθεί.

προκαλώντας την αντίδραση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και νέα αρνητικά σχόλια των ξένων μέσων. Η αναθεώρηση δεν έγινε δεκτή από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθώς, όπως ήταν αναμενόμενο, η Επιτροπή θεώρησε ότι η αύξηση του ΑΕΠ γινόταν για να αποτυπωθεί μείωση του χρέους και του ελλείμματος ως ποσοστού του ΑΕΠ και για να αποφευχθεί η λήψη περιοριστικών μέτρων. Τον Οκτώβριο του 2007 το ΑΕΠ αυξήθηκε επισήμως κατά 9,6%, αντί για 25,7% που είχε εισηγηθεί η κυβέρνηση. Η αξιοπιστία της χώρας κλονίστηκε ακόμη μία φορά και η ΕΣΥΕ δέχθηκε ακόμα ένα πλήγμα.

Τελικά, στις 27 Φεβρουαρίου 2007 το Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ αξιολόγησε θετικά το επικαιροποιημένο ελληνικό Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης 2006-2009 και αναγνώρισε «τη μεγάλη πρόοδο» που είχε σημειωθεί από την ελληνική κυβέρνηση. Στις 23 Απριλίου 2007, στην ετήσια έκθεση της Eurostat για τη δημοσιονομική κατάσταση, ανακοινώθηκε ότι το έλλειμμα είχε διαμορφωθεί το 2006 κάτω από το όριο του 3%, και συγκεκριμένα στο 2,6% του ΑΕΠ. Ως αποτέλεσμα των εξελίξεων αυτών, τον Ιούνιο του 2007, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε τον τερματισμό της διαδικασίας επιτήρησης.

Επρόκειτο μάλλον για μια πολιτική απόφαση, καθώς για τον τερματισμό της διαδικασίας επιτήρησης φαίνεται ότι δεν υπήρξε ενδελεχής έρευνα των στοιχείων. Ο διευθυντής του Οικονομικού Ινστιτούτου Bruegel στις Βρυξέλλες, Ζαν Πιζανί, αποκαλύπτει: «Όταν η Eurostat πρότεινε να στείλει αποστολή στην Αθήνα για να κοιτάξει από κοντά τα στοιχεία, η Γαλλία και η Γερμανία αρνήθηκαν, ακριβώς γιατί δεν ήθελαν η Eurostat να αποκτήσει περισσότερη δύναμη που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εναντίον τους στο μέλλον».⁵

Εύλογα επίσης εκτιμάται ότι στην άρση της πρώτης επιτήρησης το 2007 συνέβαλε και ο τότε πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής,

5. Καθημερινή, 4 Μαΐου 2014.

Μανουέλ Μπαρόζο, ο οποίος παρείχε ανοιχτή υποστήριξη στον Κώστα Καραμανλή. Η στήριξή του σφραγίστηκε με την επίσκεψή του στη χώρα λίγο πριν από τις εκλογές του 2007 και μάλιστα σε μια περίοδο καταστροφικών πυρκαγιών, όπου 63 άνθρωποι βρήκαν τραγικό θάνατο και η Πελοπόννησος παραδόθηκε στις φλόγες.

Ο Κώστας Καραμανλής προκήρυξε εκλογές για τις 16 Σεπτεμβρίου 2007, επικαλούμενος την κατάσταση της οικονομίας.

Στην πραγματικότητα, μετά τις εκλογές, τις οποίες και κέρδισε, συνεχίστηκε η ίδια δημοσιονομική και οικονομική πολιτική σε κλίμα εφησυχασμού λόγω της εκλογικής επικράτησης της ΝΔ και της άρσης της κοινοτικής επιτήρησης.

Ως εισηγήτρια από την πλευρά της αντιπολίτευσης (ΠΑΣΟΚ) στη συζήτηση του Προϋπολογισμού του 2008 που διεξήχθη στη Βουλή στις 16 Δεκεμβρίου 2007 είχα την ευκαιρία να παρουσιάσω αναλυτικά την κατάσταση της οικονομίας κατά την τριετία 2004-2007. Προειδοποίησα, με συγκεκριμένες εκτιμήσεις και προβλέψεις, για τη δυσμενή εξέλιξή της. Ανέδειξα το διευρυμένο έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης λόγω των συγκεκαλυμμένων ελλειμμάτων στα ασφαλιστικά ταμεία, στους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και στις ΔΕΚΟ και ζήτησα από την κυβέρνηση να λάβει μέτρα.

Στη συζήτηση για την πρόταση δυσπιστίας που κατέθεσε το ΠΑΣΟΚ στη Βουλή (27 Μαρτίου 2008) είχα επαναλάβει τις δραματικές προβλέψεις και προειδοποιήσεις. Είχα χαρακτηριστικά αναφέρει:

«Έχετε αντιληφθεί ότι η χρηματοπιστωτική κρίση είναι προ των θυρών και ότι λόγω επικινδυνότητας η απόδοση του ελληνικού δεκαετούς ομολόγου, σε σχέση με το αντίστοιχο γερμανικό, έχει εκτοξευθεί σε επίπεδα πάνω από εβδομήντα μονάδες βάσης σήμερα, από είκοσι εννέα μονάδες που ήταν στα τέλη Ιανουαρίου αυτού του χρόνου; Έχετε αντιληφθεί ότι, ενώ οι ανάγκες δανεισμού του Δημοσίου αυξάνονται ραγδαία, η νευ-

ρικότητα που επικρατεί στις αγορές και το υψηλό κόστος δανεισμού δεν επιτρέπουν τον προγραμματισμό έκδοσης νέων ομολόγων; Είναι αλήθεια ή όχι ότι, όπως αφήνουν να διαρρεύσει στελέχη της κυβέρνησης, η εξυπηρέτηση του δημόσιου χρέους εφέτος θα επιβαρυνθεί με πρόσθετα 150 εκατ. ευρώ;» Καταλήγοντας, έθεσα το δραματικό ερώτημα: «Γιατί αφήνετε αθωράκιση την ελληνική κοινωνία και υποθηκεύετε τις προοπτικές της;»⁶

Τον Ιούλιο του 2008, στη συζήτηση σχετικά με το Σχέδιο Νόμου για την Ελάφρυνση των Νοικοκυριών και την Προστασία των Καταναλωτών από την Υπερχρέωση, το οποίο πρώτη φορά κατέθεσα ως αντιπολίτευση –τον μετέπειτα Νόμο Κατσέλη–, είχα επισημάνει το δημοσιονομικό αδιέξοδο:

«Καταθέσαμε τις εκτιμήσεις μας, γιατί θα υπάρχει δημοσιονομικό αδιέξοδο. Οι εκτιμήσεις μας είναι ότι το έλλειμμα θα είναι κοντά στο 3,5%, του ΑΕΠ, πάνω από την κόκκινη γραμμή του 3%, και γι' αυτό σας καλούμε να πάρετε μέτρα. Εδώ και αρκετούς μήνες σας λέμε ότι η κατάσταση χειροτερεύει μέρα με τη μέρα. Η οικονομική κρίση είναι προ των πυλών και σε λίγο θα βγει ο κόσμος με κατσαρόλες έξω στον δρόμο. Είναι ο πληθωρισμός... Είναι ότι έχει "καθίσει" η αγορά. Χθες βγήκαν τα στοιχεία για τις οικοδομικές άδειες, που είναι μειωμένες κατά 20,5% το α' τετράμηνο του 2008. Τα νοικοκυριά δεν τα βγάζουν πέρα και στρέφονται στις τράπεζες για δάνεια και δανεικά».⁷

6. Πρακτικά της Βουλής – Ομιλία της Λούκας Κατσέλη στη συζήτηση της Πρότασης Δυσπιστίας που κατέθεσε το ΠΑΣΟΚ στις 27 Μαρτίου 2008.

7. Πρακτικά της Βουλής – Ομιλία της Λούκας Κατσέλη στη συζήτηση του Σχεδίου Νόμου για την Ελάφρυνση των Νοικοκυριών και την Προστασία των Καταναλωτών από την Υπερχρέωση – 10 Ιουλίου 2008.

Τον Σεπτέμβριο του 2008 ήταν πλέον φανερό ότι η χώρα βρισκόταν αντιμέτωπη με κατάρρευση εσόδων.

Στις 9 Σεπτεμβρίου 2008, κατά τη συζήτηση του Σχεδίου Νόμου «Ενίσχυση Διαφάνειας Κρατικού Προϋπολογισμού – Έλεγχος Δημοσίων Δαπανών και Μέτρα Φορολογικής Πολιτικής», είχα αναδείξει το πρόβλημα:

«Γιατί υπάρχει δημοσιονομική κατάρρευση; Γιατί υπάρχει δημοσιονομική εκτροπή; Ποιο είναι το κύριο πρόβλημα, όταν δούμε τον απολογισμό του πρώτου εξαμήνου; Τα δημόσια έσοδα έχουν καταρρεύσει. Ο ετήσιος στόχος που είχατε στον προϋπολογισμό ήταν περίπου 56 δισ. ευρώ. Έχετε πιάσει το πρώτο εξάμηνο 23 δισ., ένα ποσοστό κάλυψης 41%. Πρέπει δηλαδή να μαζέψετε μέχρι το τέλος του χρόνου 33 δισ. Μ' αυτές τις ρυθμίσεις πιστεύετε ότι θα πάρετε περίπου 5 δισ. Το έλλειμμα του προϋπολογισμού στο πρώτο εξάμηνο έφθασε ήδη τα 8,6 δισ., ξεπέρασε δηλαδή τον ετήσιο στόχο για το έλλειμμα περίπου κατά 318 εκατ. ευρώ. Σας το είχαμε πει, κύριε Υπουργέ, στις 16 Δεκεμβρίου του 2007. ... Σας είχαμε πει τότε επί λέξει: Το πραγματικό έλλειμμα της Γενικής Κυβέρνησης για το 2007 θα υπερβεί κατά πολύ τον κεντρικό στόχο του προϋπολογισμού για 2,7% του ΑΕΠ καθώς και το όριο του 3% του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης. ... Ξέρετε πολύ καλά ότι η δημοσιονομική κατάρρευση δεν έχει σχέση με τη διεθνή κρίση. Έχει να κάνει με τρία πράγματα που τα ξέρουν όλοι όσοι εξετάζουν την κατάσταση. Πρώτον, με την κομματικοποίηση και την κατάρρευση των ελεγκτικών μηχανισμών. Δεύτερον, με την απώλεια εσόδων περίπου 3 δισ. από τη φορολογική σας πολιτική, από τις χαριστικές πράξεις και τις ευνοϊκές ρυθμίσεις προς τους μεγαλομετόχους, τους μεγαλοεισοδηματίες, τους μεγαλοϊδιοκτήτες. Τρίτον και πιο σημαντικό: η φοροεπιδρομή στα μεσαία

*και χαμηλά στρώματα έχει πλήξει την αγοραστική τους δύναμη. Αυτό έχει κατεβάσει τα έσοδα. Τα μέτρα σας θα οδηγήσουν σε περαιτέρω μείωσή τους».*⁸

Η μωπική στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στην Ευρώπη δεν είχαν ακόμη συνειδητοποιήσει ούτε την έκταση της δημοσιονομικής εκτροπής της ελληνικής οικονομίας και του κινδύνου που ελλόχευε για το ευρώ και την Ευρωζώνη αλλά ούτε και τις ευρύτερες συνέπειες της διεθνούς κρίσης που είχε ξεσπάσει στις ΗΠΑ με την κατάρρευση της Lehman Brothers στις 15 Σεπτεμβρίου 2008.

Η Γερμανία ήταν ανένδοτη απέναντι σε κάθε είδους κοινοτική πρωτοβουλία και παρέμβαση. Η αντίδραση της γερμανικής κυβέρνησης στην πρόταση δημιουργίας ενός κοινού ταμείου σε ευρωπαϊκό επίπεδο με στόχο τη διάσωση χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων ήταν τελείως αρνητική. Στη Σύνοδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) (Οκτώβριος 2007) η καγκελάρια Μέρκελ δήλωσε: «Κάθε χώρα οφείλει να αναλαμβάνει τις ευθύνες της σε εθνικό επίπεδο, αλλά χωρίς να προσβάλλει τα συμφέροντα των άλλων ευρωπαϊκών κρατών».⁹

Στο Eurogroup τον Δεκέμβριο του 2008, όπου συμμετείχε και ο Στρος-Καν ως επικεφαλής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), συζητήθηκε το θέμα του μηχανισμού και απορρίφθηκε, καθώς οι Γερμανοί δεν έδειχναν διάθεση να το στηρίξουν.¹⁰

8. Πρακτικά της Βουλής – Ομιλία της Λούκας Κατσέλη στη συζήτηση του Σχεδίου Νόμου για την «Ενίσχυση Διαφάνειας Κρατικού Προϋπολογισμού – Έλεγχος Δημοσίων Δαπανών και Μέτρα Φορολογικής Δικαιοσύνης» – 9 Σεπτεμβρίου 2008.

9. *Το Βήμα*, 7 Οκτωβρίου 2008.

10. *Καθημερινή*, 14 Ιουνίου 2015, από την παρουσίαση του βιβλίου του Μιχάλη Ιγνατίου *Τρόικα, ο δρόμος προς την καταστροφή* (Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, 2015).